

Magnus Söderlund Experiment med människor

Liber förlag, 2010. 328 sidor, häftad. ISBN: 9147090715. 332 SEK

”Experiment med människor” handlar precis som titeln antyder om experiment inom samhällsvetenskapen. Författarens ambition är att boken skall bidra till att skapa förståelse för metoden experiment snarare än att vara en manual med beskrivningar av hur experiment bör genomföras, detta eftersom det redan finns gott om ”kokboksliknande” experimentlitteratur. Upplägget fungerar väl och innebär att boken har potentiella läsare. En läsare är den som nöjer sig med att förstå och tolka experiment, och för denna grupp är boken att betrakta som heltäckande. För personer som däremot aktivt arbetar med experiment, eller har ambitionen att göra det i framtiden, är boken inte på samma sätt heltäckande, men väl en bra början.

Boken är innehållsrik, välskriven och underhållande – det senare en viktig kvalitet även för en akademisk text. En av omständigheterna som förhöjer underhållningsvärdet är de många exempel på genomförda experiment som återges och som texten strukturerats utifrån. Redan i prologen återfinns ett flertal olika exempel – alltifrån moderna experiment till experiment som genomförts under 1900-talets första hälft, varav en del är mycket tveksamma utifrån etiska aspekter.

Dagens experiment (som avrapporteras i vetenskapliga sammanhang) har naturligtvis mycket lite gemensamt med de etiskt tveksamma experimenten. Motiven bakom att återge dessa exempel är snarare ett sätt att göra upp med den mörka historien och möta en del av fördomarna som finns mot experiment. En av alla existerande fördomar utgörs av tveksamheterna inför att använda en naturvetenskaplig metod inom samhällsvetenskapen. Det är en märklig kritik eftersom psykologer och framförallt socialpsykologer starkt bidragit till experimentmetodens utveckling. Söderlund (sid. 38-39) konstaterar själv att ”(n)ågot paradoxalt kan man alltså säga att psykologer har skapat den metod som ibland betraktas – av lekmän – som själva arketyper för naturvetenskapliga studier”.

Det är också viktigt att betona att exemplen som återges inte endast bidrar till att göra boken underhållande att läsa utan även fyller en viktig pedagogisk funktion. De principiella och tekniska resonemangen kopplas konsekvent till de återgivna exemplen, vilket medför att resonemangen blir lättillgängliga, sannolikt även för läsaren med begränsad erfarenhet av experimentlitteraturen. En annan omständighet som både förhöjer underhållningsvärdet och som är ett pedagogiskt betydelsefullt inslag, är skildringarna av forskare som lämnat centrala bidrag inom området. Skildringarna bidrar till att skapa förståelse för hur experiment genomförs och avrapporteras idag och varför det sker på ett sådant sätt.

Eftersom det finns många olika typer av experiment fick naturligt nog inte alla plats i boken, utan författaren har valt att fokusera på experimentet som

Pierre Donatella
Kommunforskning i Väst-
sverige

Offentlig förvaltning
Scandinavian Journal of
Public Administration
14 (1-2)

© Pierre Donatella och
Förvaltningshögskolan,
2010. ISSN: 2000-8058

benämns ”posttest-only control group design” (Campbell, 1957). Det är den vanligaste formen av ett sant experiment (true experiment) – en benämning som används för att förtydliga att det verkligen handlar om ett experiment och inte om något kvasiexperiment.

Det behandlade experimentet innebär att det finns minst två grupper som får olika behandling (control group) och att det finns åtminstone en reaktionsvariabel som används för att mäta behandlingens effekter (posttest). Denna så kallade mellangrupsdesign (between-subjects design), med minst två grupper som får olika behandling, skapar möjligheter till jämförelser och därigenom utveckling av kunskaper rörande behandlingens effekter, och i förlängningen också möjligheter att uttala sig om kausala samband. En annan viktig ingrediens är det som benämns randomiserad allokering, vilket innebär att deltagarna i ett experiment slumpmässigt fördelas till experiment- och kontrollgrupp. Den slumpmässiga allokeringen förutsätts skapa jämförbara grupper men är ”(...) också en inträdesbiljett till allehanda statistiska tester” för att använda Söderlunds (sid. 55) ord.

Som redan antytts finns flera möjliga val till hands för forskaren som valt att arbeta med experiment. Ett val handlar om vilket experiment som skall tillämpas. För den seriösa forskaren finns det tre experiment att välja mellan (Babbie, 2007; Campbell och Stanley, 1963), varav det i boken återgivna experimentet är ett. Efter detta initiala val finns i de närmaste obegränsade möjligheter att designa experimentet, exempelvis med avseende på antal grupper i experimentet, gruppernas behandling och vilken reaktionsvariabel som används för att mäta effekterna av behandlingen. När experimentet väl är genomfört begränsas forskarens valmöjligheter dramatiskt. Det finns nämligen en mycket stark konvention som har betydelse för hur ”(...) undersökare bör välja, utföra, avrapportera och kommentera (...)” testerna av formulerade hypoteser (sid. 173). Bokens författare talar om tillvägagångssättet i termer av att det är en mekanisk procedur som är svår att bryta (för den som vill bli publicerad i ansedda vetenskapliga tidskrifter).

För att påvisa betydelsen av att redan på förhand ha fastställt hur ett experiment skall analyseras har Söderlund valt att citerat R.A. Fischer, en av de stora inom experimentlitteraturen, som hade följande att säga:

To consult a statistician after an experiment is finished is often merely to ask him to conduct a post-mortem examination. He can perhaps say what the experiment died of. (Rao, 1992 sid. 44)

Citatet är återgivet i en artikel från en av Fischers doktorander och illustrerar att det i efterhand, när experimentet genomförts, är lönlöst att söka hjälp hos en statistiker. Det är redan på förhand viktigt att vara säker på hur experimentet skall analyseras eftersom design och analys är integrerade på ett tydligt sätt. Det kan därför kännas lite snopet att boken inte fullt ut levererar verktygen för att göra detta, utan för detta behöver läsaren söka sig till annan experimentlitteratur.

För att avslutningsvis summera mitt omdöme om boken, så är den ett bra stöd i faserna före ett experiment skall analyseras. Den bidrar till att på ett utförligt och innehållsrikt sätt skapa förståelse för experiment som metod. I fasen när

experimentet är genomfört och skall analyseras är stödet däremot begränsat, men för detta finns å andra sidan gott om annan experimentlitteratur.

Referenser

- Babbie, E. (2007). *The practice of social research*. Wadsworth: Cengage learning.
- Campbell, D.T. (1957). "Factors relevant to the validity of experiments in social settings". *Psychological Bulletin*, 54 (4): 297-312.
- Campbell, D.T. och J. Stanley (1963). *Experimental and quasi-experimental designs for research*. Chicago: Rand McNally college publishing company.
- Rao C.R. (1992). "R.A. Fischer: The founder of modern statistics". *Statistical science*, 7 (1): 34-48.